

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านปากดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี

The Local Fisher Community Learning Center in Accordance with the
Sufficiency Economy Philosophy of Ban Pak Don Sak,
Surat Thani Province, Thailand

นรา พงษ์พานิช (Nara Phongphanich)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Faculty of Humanities and Social Sciences, Surat Thani Rajabhat University

Email: pnarascape@gmail.com

Received October 17, 2021; **Revised** November 18, 2021; **Accepted** April 5, 2022

Abstract

This academic article was to describe the process of studying and developing the local fisher community learning center in accordance with the Sufficiency Economy Philosophy of Ban Pak Don Sak, Surat Thani Province, Thailand. The aims of this work were to study and survey cultural capital and to transfer knowledge by establishing a learning center for local fishing communities based on the Sufficiency Economy Philosophy. This work was done through a process of participation from all sectors known as the “working group”, consisting of 5 faculty members from Surat Thani Rajabhat University, 30 community leaders and representatives, 5 people from Don Sak District, and 5 people from Donsak Municipality. Data collection was done using a documentary research, observation, local history, and in-depth interviews. Data analysis used content analysis method, using the collected data to systematize the data, and the working group together to synthesize and explain the phenomenon that has occurred. The results revealed that the cultural capital of the Ban Pak Don Sak community was the Phetchaburi people, who settled in 1933 with unique characteristics in art, culture, local wisdom, and the way of life of the people also known as “Khon Mueang Nai.” In addition, community leaders and representatives were also found to gain knowledge and increase their skills in “communicator”, “community-based tourism”, “promoting community potential according to the philosophy of sufficiency economy” and “establishing a learning center”; and leads

to brainstorming, manpower, mobilization of local fishing materials or tools for establishing a concrete of the local fisher community learning center.

Keywords: Community Learning Center; Local Fisher Community; Sufficiency Economy Philosophy

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ มุ่งเสนอกระบวนการศึกษาและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านปากดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและสำรวจทุนทางวัฒนธรรม และเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เรียกว่า “คณะทำงาน” ได้แก่ คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี จำนวน 5 คน ผู้นำและตัวแทนของชุมชน จำนวน 30 คน และผู้บริหารและบุคลากรของอำเภอดอนสัก จำนวน 5 คน และเทศบาลเมืองดอนสัก จำนวน 5 คน ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์ การทำประวัติศาสตร์ชุมชน และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และคณะทำงานร่วมกันสังเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบการบรรยายที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น พบว่าทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปากดอนสัก เป็นชาวเพชรบุรีที่อพยพมาตั้งถิ่นฐาน พ.ศ. 2476 มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวในด้านศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตแบบชาวเพชรบุรี หรือที่เรียกว่า “คนเมืองใน” ผู้นำและตัวแทนของชุมชนได้รับองค์ความรู้และเพิ่มทักษะในเรื่อง “นักสื่อความหมาย” “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” “การส่งเสริมศักยภาพชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” และ “การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้” ที่นำไปสู่การระดมสมอง กำลังคน วัสดุหรือเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เพื่อนำมาจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน; ชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน; ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

บทนำ

บทความวิชาการฉบับนี้ ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอให้เห็นประโยชน์ของโครงการและกระบวนการศึกษาและพัฒนาเชิงพื้นที่ในชุมชนบ้านปากดอนสัก ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนภายใต้กรอบแนวคิดการจัดการทุนวัฒนธรรม เพื่อการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน ให้เป็นชุมชนจัดการตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อสร้างเป็นแหล่งรวบรวมวิทยาการและองค์ความรู้ รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษาค้นคว้าและเยี่ยมชม

จากการศึกษา “ทุนทางวัฒนธรรม” (cultural capital) เป็นสิ่งที่ได้รับการกล่าวถึงในหลายมิติทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยความหมายของทุนวัฒนธรรมนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของความรู้ ภูมิปัญญา และงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากการค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น (Patmasiriwat, 2004) ในขณะที่ทุนทางวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ “ทุนที่เกิดจากการสั่งสม” (embodied state) เช่น ความคิด จินตนาการ และความเชื่อ เป็นต้น สำหรับ “ทุนที่ปรากฏอยู่ในรูปวัตถุ” (objectified state) เป็นทุนที่สามารถสะท้อนให้

เห็นถึงภูมิปัญญาซึ่งสืบทอดต่อกันมาจากรบรรพบุรุษได้อย่างมีความหมาย เช่น รูปภาพ หนังสือ สิ่งก่อสร้างสถานที่ที่เป็นมรดกโลก เป็นต้น และ “ทุนที่เชื่อมโยงคุณค่ากับสถาบัน” (institutionalization state) เป็นทุนทางสังคมที่เกิดจากการเชื่อมโยงคุณค่าของปัจเจกชนหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งกับสถาบัน องค์กรหรือสถานที่ เช่น ระเบียบ กติกา คนคิดเห็นร่วมกัน การยอมรับร่วมกัน (Throsby, 2001)

ปัจจุบันนี้ การนำเอาทุนทางวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในตัวผลิตภัณฑ์หรือบริการเพื่อสร้างความแตกต่างจากคู่แข่งรายอื่นๆ ซึ่งเมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวแล้วก็จะถูกเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ที่กำลังเป็นแนวทางการพัฒนาใหม่ที่จะช่วยสร้างรายได้ให้กับประเทศต่างๆ ที่สอดคล้องกับกระแสเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (creative economy) โดยความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ “เป็นการศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือ ประเพณี” (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2006)

นอกจากนี้ การบูรณาการและการจัดการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” กำลังเป็นเรื่องที่หลายภาคส่วนให้การสนับสนุนและพัฒนาอยู่ในปัจจุบันนี้ (Janpetch & Siri Wong, 2017) ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง สถานที่ที่เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร องค์ความรู้ของชุมชน ที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม อัตลักษณ์ของชุมชน และกระบวนการถ่ายทอดความรู้และเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนไปยังผู้ที่สนใจจากภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน (Office of Community Development and Potential Development, 2008) ทั้งนี้ จากกระแสการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเชิงบวกที่ชัดเจนที่สุด จึงเกิดจากการเติบโตทั้งจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีหน่วยงานจากภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญ ด้วยการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนท้องถิ่นได้รู้พื้นที่ประเพณีที่กำลังสูญหาย อนุรักษ์โบราณสถานต่างๆ รวมทั้งพัฒนางานหัตถกรรม ซึ่งล้วนเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมของตน และมีความตื่นตัวที่จะอนุรักษ์และพัฒนาตลาดทางวัฒนธรรมโดยร่วมมือกันเป็นหนึ่งเดียว ภายใต้การมีส่วนร่วมอย่างสมดุลระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มในการพัฒนา การชุมชน (Ratanasuwongchai, 2011; Timothy & Stephen, 2003) รวมทั้งการนำเอาหลักการ “ชุมชนจัดการตนเอง” และแนวคิด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาใช้เป็นแนวทางที่ยึดหลักความพอดีหรือทางสายกลางกับศักยภาพของตนเอง บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต เจริญเติบโตค่อยเป็นค่อยไปและตั้งมั่นอยู่บนหลักของความรู้ รัก สามัคคี รวมพลัง ขจัดข้อขัดแย้ง รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ซึ่งก็จะทำให้ชุมชนสามารถหลุดพ้นจากความยากจน หรือความทุกข์ และเกิดความยั่งยืน (Thongpakde, 2007; Khatiyachan et al., 2020)

อย่างไรก็ตาม จากวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีคือ “มหาวิทยาลัยพลังแผ่นดิน สร้างแผ่นดินด้วยภูมิปัญญาให้เป็นพลัง ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ภายใต้ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2578) ทำให้เกิดการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและสังคมอย่างยั่งยืน ผ่านการบูรณาการการมีส่วนร่วมในด้านการบริการ

วิชาการรับใช้สังคม ระหว่างคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีกับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ในพื้นที่รับผิดชอบของมหาวิทยาลัย ได้แก่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดชุมพร และจังหวัดระนอง ซึ่งในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 ที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีจัดให้มีการดำเนินงาน “โครงการศึกษาและพัฒนาเชิงพื้นที่” ทั้งนี้ จากการศึกษาและการสำรวจพื้นที่ รวมทั้งการจัดประชุมกลุ่มย่อยประชาชนใน “ชุมชนบ้านปากดอนสัก” หมู่ที่ 7 ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมด้านรายได้ของคนในชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต และยังพบว่าชุมชนบ้านปากดอนสักเป็นชุมชนชายฝั่งทะเลที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวและมีความแตกต่างจากชุมชนชายฝั่งทะเลอื่น ๆ ในภาคใต้ โดยเฉพาะในด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีรูปแบบวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านของชาวเพชรบุรี หรือที่เรียกว่า “คนเมืองโน” ที่หมายถึง คนไทยภาคกลาง ที่มีสำเนียงการพูดแบบภาษาชาวเพชรบุรี หรือภาษากลาง หรือภาษากรุงเทพฯ โดยเฉพาะคนในจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม ราชบุรี เพชรบุรี รวมทั้งวัฒนธรรมด้านอาหารพื้นถิ่นทั้งคาว-หวาน ประเพณี ศิลปะ และความเชื่อและศรัทธาต่าง ๆ (Sinudom, Interview 2018, May 1; Srisawad et al., 2019)

ดังนั้น จากวิสัยทัศน์และเป้าหมายการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาท้องถิ่นดังกล่าวมา ผู้เขียนจึงบูรณาการความร่วมมือกับตัวแทนประชาชนและผู้นำชุมชนบ้านปากดอนสัก ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจากเทศบาลตำบลดอนสัก และนายอำเภอดอนสัก หรืออาจเรียกกลุ่มบุคคลเหล่านี้ว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อดำเนินการ “กิจกรรมการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านปากดอนสัก ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี” โดยมีวัตถุประสงค์ของกิจกรรมเพื่อศึกษาและสำรวจทุนทางวัฒนธรรม และเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านปากดอนสัก ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

บทความหลัก

ผู้เขียนได้ร่วมบูรณาการความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระหว่างคณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี จำนวน 5 คน กับผู้นำและตัวแทนของชุมชนบ้านปากดอนสัก จำนวน 30 และผู้บริหารและบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ อำเภอดอนสัก จำนวน 5 คน และเทศบาลเมืองดอนสัก จำนวน 5 คน ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “คณะทำงาน” เพื่อออกแบบขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน ภายใต้กรอบแนวคิดการบูรณาการและการจัดการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในทุกขั้นตอนการดำเนินงานในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทุนทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้ และส่งเสริมศักยภาพให้กับประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ต่าง ๆ การกำหนดปัญหาและจัดลำดับความสำคัญ และการกำหนดนโยบายกับแนวทางการปฏิบัติงานได้ (Sutthinarakorn, 2014; Marshall & Rossman, 2006) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของการศึกษาและพัฒนาเชิงพื้นที่ครั้งนี้ ประกอบไปด้วย การศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์ การทำประวัติศาสตร์ชุมชน และการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งวิธีการประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการและการประชุมกลุ่มย่อยแบบมีส่วนร่วม สามารถพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมได้อย่างอิสระ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เนื้อหาและการเขียนบรรยายในเชิงพรรณนาที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (Lincharearn, 2018) จากการดำเนินงานของคณะทำงานภายใต้ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานโครงการทั้ง 5 ขั้นตอน ในระยะเวลาดังแต่เดือนเมษายนถึงกันยายน พ.ศ. 2561 ประกอบด้วย การศึกษาและส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การผลักดันและประเมิน และการถอดบทเรียน นอกจากนี้ มี

การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมาเป็นวิทยากรบรรยายในการประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ นายก และคณะกรรมการสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ คณาจารย์จากสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี และปราชญ์ชุมชน โดยมีรายละเอียดของกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

การศึกษาและส่งเสริม

เป็นขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกในด้าน วิทยาการและองค์ความรู้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านปากดอนสัก รวมทั้งสำรวจ ตำแหน่งและสถานที่จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ด้วยวิธีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การใช้แบบบันทึก แผนที่ เดินดิน ประวัติศาสตร์ชุมชน ภาพถ่ายเก่า และกล้องถ่ายรูป พร้อมจัดประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การจัดการทุนทางวัฒนธรรม” และ “แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และรับฟังความคิดเห็น รวมทั้งจัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group) เพื่อระดมสมองจากทุกภาคส่วนในการกำหนดเป้าหมายการจัดการทุนทาง วัฒนธรรม และแผนการดำเนินงานการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม (Khatiyachan et al., 2020)

โดยคณะทำงานได้ดำเนินการในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2561 ผลจากการศึกษาเอกสารด้วยการทบทวน วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตการณ์เพื่อสำรวจพื้นที่ ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกในชุมชนบ้านปากดอน สักผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถสรุปข้อมูล ดังนี้

จากการจัดประชุมกลุ่มย่อย พบว่าที่มาของชื่อชุมชนบ้านปากดอนสัก สามารถสรุปเป็นข้อสันนิษฐานจาก ประชาชนในชุมชนบ้านปากดอนสัก และโดยเฉพาะนายกิตติ สินอุดม ปราชญ์ชุมชน (Sinudom, Interview 2018, May 1) ว่า “ปากดอนสัก” หรือเดิมเรียกว่า “ปากคลองดอนสัก” มาจากคำบอกเล่าของชาวบ้านในชุมชน โดยมาจาก ลักษณะที่ตั้งของชุมชนซึ่งตั้งอยู่บริเวณปากน้ำคลองดอนสัก จึงเรียกว่า “ปากคลอง” ส่วนคำว่า “ดอนสัก” สามารถ สันนิษฐานได้ ดังนี้

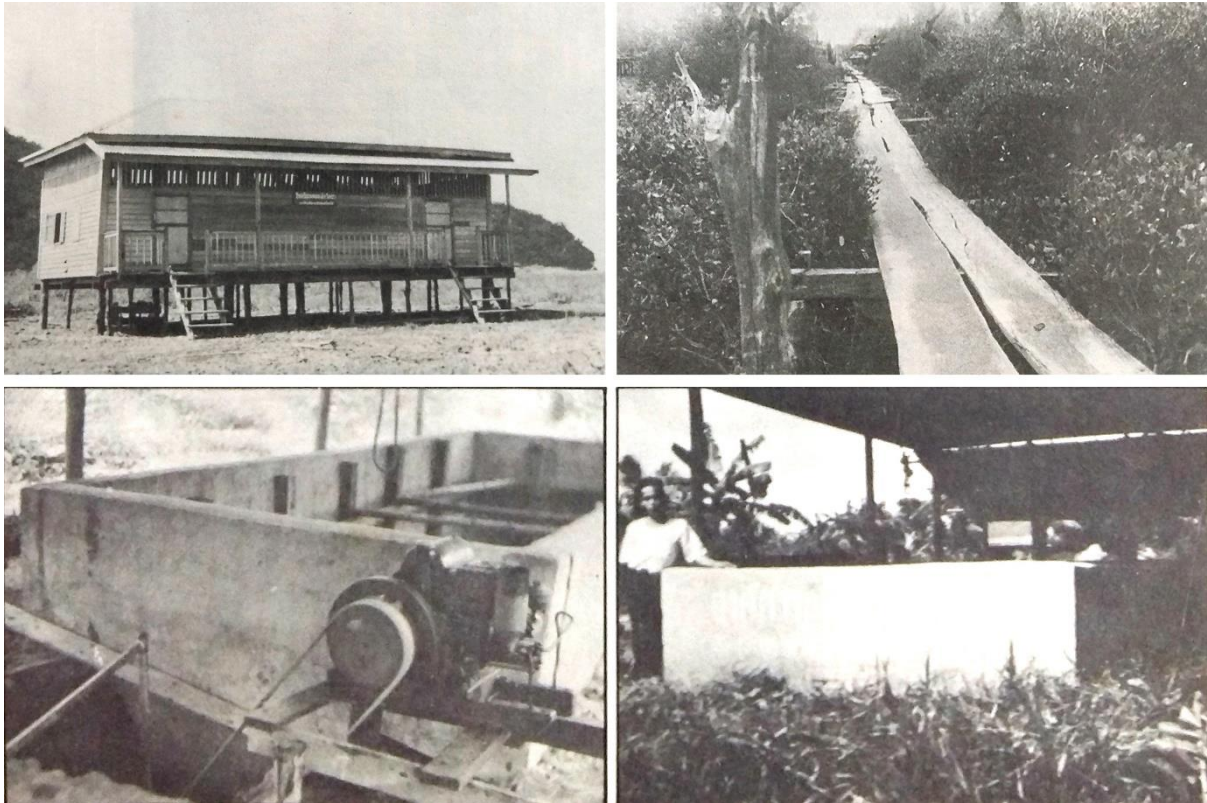
(1) ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลากหลายชนิด เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับที่ตั้งของที่ทำการอำเภอดอนสัก (ในปัจจุบัน) มีลักษณะภูมิประเทศเป็นดอนหรือเนินดินสูงจึงเรียกพื้นที่ แห่งนี้ว่า “ดอนสัตว์” ต่อมาอาจเรียกเสียงผิดเพี้ยนมาเป็น “ดอนสัก” จนถึงปัจจุบัน

(2) ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้มีต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไม้สักเขา” เป็นไม้เนื้อแข็งเจริญเติบโตขึ้น กระจายทั่วไปในพื้นที่ปากคลอง โดยชาวบ้านนิยมตัดโค่นมาทำเสาบ้านเพราะลำต้นมีขนาดใหญ่ และก่อนจะนำมาใช้ งานจะต้องปอกเปลือกแล้วนำไปเผาไฟเสียก่อนเพื่อป้องกันมอดมาไชไม้ ปัจจุบันพันธุ์ไม้ชนิดนี้ยังมีหลงเหลืออยู่บ้างแต่ มีปริมาณน้อยมาก

นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่าประวัติการตั้งถิ่นฐานและการสร้างบ้านแปงเมืองของชุมชนบ้านปากดอนสัก มีความยาวนาน โดยคนในชุมชนส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านปากอ่าว ตำบลบางตะบูน อำเภอบ้านแหลม จังหวัด เพชรบุรี เมื่อย้อนเวลาไปประมาณ พ.ศ. 2476 มีคณะเดินทางชุดแรกนำโดย นายคัง พงษ์พานิช นายหมา ครองโค่น นายม้วย ตะบูนเพชร นายริ ชัยชาติ และคณะอีกจำนวนหนึ่ง เดินทางด้วย “เรือฉลอม” ที่มีความยาวประมาณ 7-8 วา กางใบแล้ววิ่งแล่นเรือประมาณ 15 วัน จนมาถึงปากคลองดอนสัก (ชื่อปัจจุบัน) และได้จอดพักเรือในคลองอยู่ ระยะเวลาหนึ่ง โดยพบว่าพื้นที่ปากคลองดอนสักในตอนนั้นมีทรัพยากรป่าไม้ที่สมบูรณ์ เช่น ป่าเสม ป่าโกงกาง และ

ดงผักชะคาม ประกอบกับพื้นที่นี้มีทำเลที่เหมาะสมกับการประกอบอาชีพประมงเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ “ปากคลอง” หรือ “ปากน้ำ” ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำเป็นอย่างมาก และสามารถใช้เป็นแหล่งลบลมมรสุมของเรือประมงได้ ด้วยเหตุนี้คณะเดินทางจึงได้ชักชวนญาติพี่น้องและลูกเรือที่มาด้วยกันขึ้นฝั่งด้านทิศตะวันตกของคลองดอนสัก (หมู่ที่ 7 ในปัจจุบัน) เพื่อสร้างที่พักชั่วคราว (กระต๊อบไม้ 1 หลัง) และได้เริ่มทำการประมงทั้งเครื่องมือประมงรูปแบบ โป๊ะ แร้วปู และโพงพาง แล้วนำสัตว์น้ำที่จับได้เป็นจำนวนมากไปส่งขายที่แพปลาหรือสะพานปลา (ท่าเรือ) ตามหัวเมืองชายฝั่งทะเลในยุคสมัยนั้น เช่น สะพานปลาตลาดบ้านล่าง (แพปลาเคหลิน หรือ เขียวหลิน ในอดีต) อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี สะพานปลาที่อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา และสะพานปลาอำเภอยานนาวา กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

ประมาณ พ.ศ. 2490 จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ นายคัง พงษ์พานิช และคณะ เห็นว่าการประกอบอาชีพประมงบริเวณนี้ให้ผลดีมาก จึงกลับไปชักชวนพรรคพวกญาติพี่น้องจากบ้านปากอ่าวมาอีก ผู้ที่ทราบข่าวก็ติดตามกันมาเรื่อยๆ เป็นลำดับ จึงได้เริ่มมีการสร้างบ้านและลงหลักปักฐานอย่างถาวรจนกลายเป็นชุมชนและตลาดขนาดเล็กบริเวณชายหาดปากน้ำดอนสัก ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “หัวหาด” โดยในยุคแรกของการตั้งชุมชนนั้นพบว่ากรรมนาคนายกยังคงใช้ทางเรือเป็นหลัก ซึ่งในเวลานั้นยังไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งถนน ไฟฟ้า และน้ำประปา ในช่วงหน้าแล้งทำให้ชาวบ้านที่มาอยู่อาศัยในรุ่นแรก ๆ จำเป็นต้องออกไปค้นหาน้ำจืดบริเวณใกล้เคียง เช่น หน้าบ่อ ตั้งอยู่บริเวณฝั่งด้านทิศใต้ของคลองดอนสักบริเวณหลัง “วัดเขาสวรรณประดิษฐ์” ในปัจจุบันหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “วัดเขาล้าน” ซึ่งเป็นบ่อน้ำที่ชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกันขุดหาน้ำขึ้นมาใช้ และเมื่อขนถ่ายน้ำจืดมาลงเรือแล้วล่องข้ามฝั่งกลับมาส่งน้ำให้ชาวบ้านในชุมชนได้ใช้อุปโภค ส่วนน้ำจืดสำหรับบริโภคนั้นได้จากการร่อนน้ำฝนที่มาจากหลังคาบ้านใส่ลงในโอ่งหรือตุ่มหรือบ่อปูนขนาดใหญ่ ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2499 ในด้านการศึกษาพบว่าช่วงแรกชาวบ้านในชุมชนนิยมพาเรือข้ามคลองเพื่อนำลูกหลานไปส่งที่โรงเรียนวัดเขาสวรรณประดิษฐ์ แต่ด้วยความยากลำบากและภัยอันตรายในการเดินทางทำให้ผู้นำและประชาชนในชุมชนร่วมกับองค์การสะพานปลาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ช่วยกันบริจาคทรัพย์เพื่อสร้าง “โรงเรียนประชาบาล” ที่ตั้งอยู่บริเวณหัวหาดเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนหลังแรก (ต่อมาอาคารเรียนหลังนี้ถูกน้ำทะเลกัดเซาะในช่วงฤดูมรสุมจนเสียหาย และได้ย้ายมาสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ใน พ.ศ. 2501 ณ โรงเรียนบ้านปากดอนสัก หรือในปัจจุบัน) นอกจากนี้ ยังมีโครงการพัฒนาอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น สร้างสะพานไม้สำหรับสัญจรภายในชุมชน สร้างสถานีอนามัย สร้างระบบไฟฟ้าหมู่บ้าน (เครื่องปั่นไฟของเอกชน) และสร้างระบบน้ำประปาแห่งแรกของอำเภอดอนสัก (รูปที่ 1) เป็นต้น

ภาพที่ 1 โรงเรียนประชาบาล สะพานไม้ ระบบไฟฟ้า (เครื่องปั่นไฟ) และระบบน้ำประปาหมู่บ้าน
ที่มา : Phongphanich (2018)

จากพัฒนาการของชุมชนในข้างต้น ส่งผลต่อการขยายตัวของที่อยู่อาศัยและการเพิ่มขึ้นของผู้อพยพใหม่เข้ามาเป็นลำดับ ทั้งนี้ จากคำบอกเล่าในด้าน “สังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของชาวเพชรบุรีไว้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งสอดคล้องจากคำกล่าวของคนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดใกล้เคียงที่มีต่อชุมชนบ้านปากดอนสักว่า เป็น “คนเมืองใน” ที่หมายถึง คนไทยภาคกลาง ที่มีสำเนียงการพูดแบบภาษาชาวเพชรบุรี หรือภาษากลาง หรือภาษากรุงเทพฯ รวมทั้งวัฒนธรรมด้านอาหาร ประเพณี ศิลปะ และความเชื่อที่เป็นแบบภาคกลางทั้งสิ้น เช่น ศาลาหลวงพ่อทอง หลวงพ่อโสธร และหลวงพ่อบ้านแหลม ศาลพ่อปู่เขาชะโงก ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีปล่อยเรือพระเคราะห์ ประเพณีไหว้แม่ย่านางเรือ ประเพณีทำขวัญนาครและพิธีอุปสมบท ประเพณีแห่นางแมว (จัดขึ้นเมื่อคราวภาวะแห้งแล้ง) ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษา ประเพณีทอดผ้าป่า การชมลิเก ละคร และการละเล่นพื้นบ้าน (เล่นลูกข่าง เล่นขี้ม้าส่งเมือง เล่นตีจับ เล่นอีซอน) เป็นต้น โดยคนในชุมชนบ้านปากดอนสักและคนไทยภาคกลางในอดีต จึงเรียกคนไทยภาคใต้ว่า “ชาวนอก” เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาด้วยเครื่องมือแผนที่เดินดิน พบว่าประชาชนในชุมชนมีข้อกังวลในด้าน “กายภาพและสิ่งแวดล้อม” ของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตค่อนข้างมาก เช่น ชุมชน โรงเรียน และตลาดดั้งเดิมที่ตั้งอยู่บริเวณหัวหาดค่อยๆ สูญสลายไปด้วยภัยพิบัติทางธรรมชาติ (ประมาณ พ.ศ. 2500) รวมทั้งพื้นที่ชายหาดและพื้นที่หน้าโรงเรียนบ้านปากดอนสักที่ถูกคลื่นพายุซัดฝั่ง (storm surge) กัดเซาะชายฝั่งทะเลเข้ามาหลายเมตร จนถึงปัจจุบัน เป็นต้น ซึ่งมีผู้นำและประชาชนในชุมชน รวมทั้งหน่วยงานราชการได้ร่วมกันจัดทำแนวกำแพงหรือ

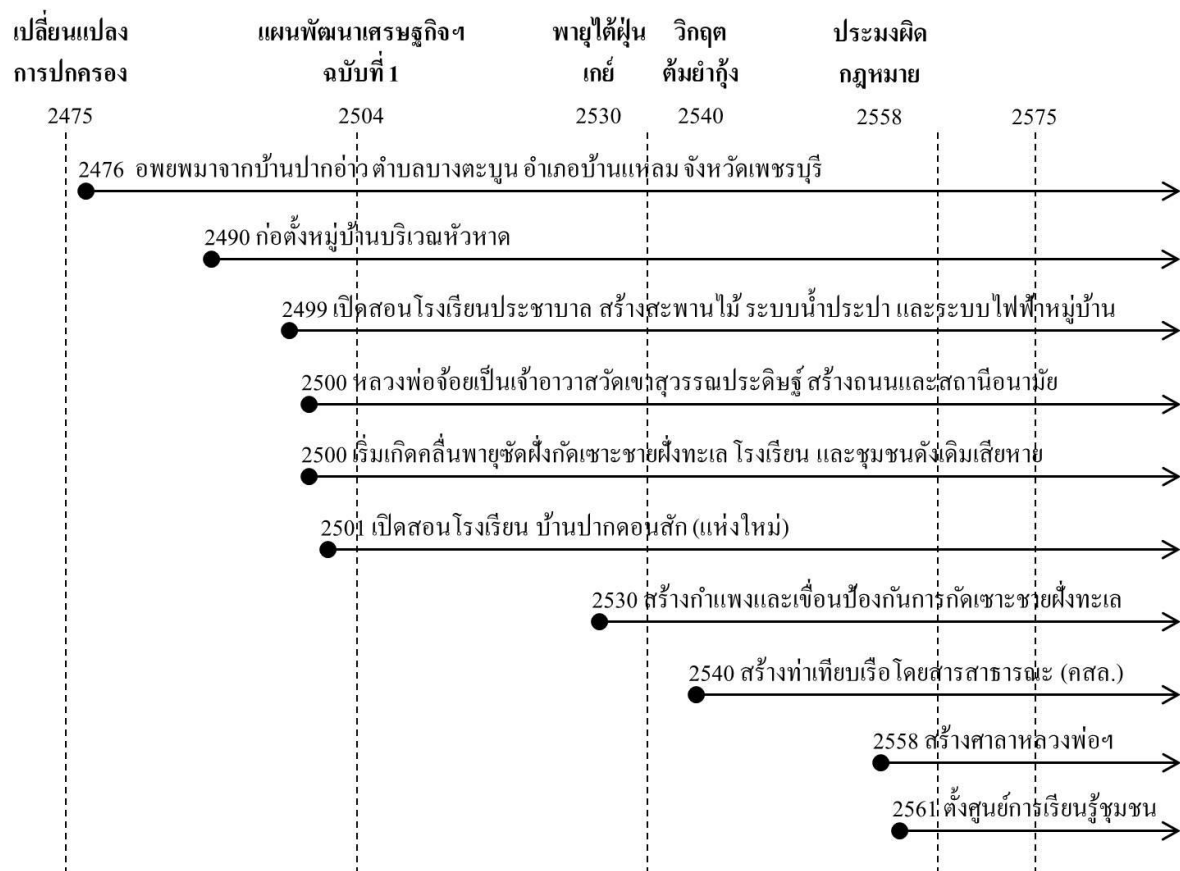
เชื่อมป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ทั้งในรูปแบบเขื่อนไม้ไผ่และกำแพงคอนกรีตเสริมเหล็ก ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา (รูปที่ 2)

ภาพที่ 2 แผนที่เดินดินชุมชนบ้านปากดอนสัก

ที่มา : Phongphanich (2018)

นอกจากนี้ ผลจากการจัดทำเครื่องมือประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านปากดอนสัก ทำให้ทราบถึงภาพรวมของพัฒนาการในทุกด้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชนบ้านปากดอนสัก โดยพบว่า มีทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาและการเจริญเติบโตของชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่รวมทั้งการสืบสานศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามของคนเมืองในให้คงอยู่ต่อไป โดยเฉพาะในด้าน “เศรษฐกิจและการเมือง” จากคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (หรือ คสช.) ที่ 10/2558 ที่อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2557) เรื่อง การแก้ไขปัญหาการทำการประมงผิดกฎหมาย โดยห้ามมิให้ใช้เครื่องมือประมง 6 ชนิด ซึ่งการใช้ข้อบังคับและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการประมง (ตั้งแต่ พ.ศ. 2558) ได้ส่งผลกระทบต่อและสร้างความยากลำบากในการประกอบอาชีพทำประมงและการหารายได้ของประชาชนในชุมชนเป็นอย่างมาก ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีความจำเป็นต้องละทิ้งเครื่องมือทำการประมงแบบเดิม แล้วซื้อหาหรือดัดแปลงเครื่องมือทำการประมงแบบใหม่ที่ต้องอาศัยทุนทรัพย์ส่วนตัวเป็นจำนวนมาก หรือประชาชนบางคนได้เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น (รูปที่ 3)

ภาพที่ 3 ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านปากดอนสัก

ที่มา: Phongphanich (2018)

สำหรับผลจากการประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการและการประชุมกลุ่มย่อยในเรื่อง “การจัดการทุนทางวัฒนธรรม” และ “แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ได้รับจากผู้ทรงคุณวุฒิในหลายภาคส่วนมาเป็นวิทยากรดังกล่าว พบว่าตัวแทนประชาชนและผู้นำชุมชนบ้านปากดอนสัก ตัวแทนจากเทศบาลตำบลดอนสักและอำเภอดอนสักได้รับความรู้และความเข้าใจในองค์ความรู้ดังกล่าว โดยการประยุกต์ใช้ตามหลักทางสายกลางและการพึ่งตนเองที่สอดคล้องกับบริบทในด้านสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และเศรษฐกิจของชุมชนบ้านปากดอนสัก ด้วยวิธีการระดมสมองจากทุกภาคส่วนในการกำหนดเป้าหมายการจัดการทุนทางวัฒนธรรมคือ “การสืบสารวิถีคนเมืองใน” และจัดทำแผนการดำเนินงานการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งได้แบ่งคณะทำงานย่อยออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ “กลุ่มบริหารงาน” จำนวน 10 คน มีบทบาทหน้าที่ในการระดมสมองเพื่อกำหนดเป้าหมาย และแผนการดำเนินงานการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และ “กลุ่มขับเคลื่อนงาน” จำนวน 20 คน มีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล จัดหาวัสดุหรือเครื่องมือประมงพื้นบ้าน พร้อมทั้งร่วมมือกันจัดสร้างศูนย์ฯ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของงานที่ตั้งไว้ (รูปที่ 4)

ภาพที่ 4 การประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการและการประชุมกลุ่มย่อย
ที่มา : Phongphanich (2018)

การถ่ายทอดองค์ความรู้

เป็นขั้นตอนการจัดประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “นักสื่อความหมาย” และ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจในการเตรียมความพร้อมของผู้ดูแลศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และขั้นตอนหรือวิธีการบำรุงและดูแลรักษาวัดและอุปกรณ์สื่อความหมาย รวมทั้งสร้างทักษะในการเป็นนักสื่อความหมายที่ดี และทักษะในการออกแบบส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น ป้ายสื่อความหมาย เอกสารประชาสัมพันธ์ และหุ่นจำลอง เป็นต้น สำหรับใช้จัดแสดงในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม (Srisawad et al., 2019; Pongwiritthon & Pakvipas, 2015)

โดยคณะทำงานได้ดำเนินการในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2561 โดยจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “นักสื่อความหมาย” และ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” ที่ได้รับจากผู้ทรงคุณวุฒิในหลายภาคส่วนมาเป็นวิทยากรดังกล่าว พบว่าตัวแทนประชาชนและผู้นำชุมชนบ้านปากดอนสัก ตัวแทนจากเทศบาลตำบลดอนสักและอำเภอดอนสัก ได้รับความรู้และความเข้าใจในองค์ความรู้ดังกล่าว ด้วยการฝึกการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นเบื้องต้น ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ

(1) ด้านความรู้ 7 ตัวชี้วัด ได้แก่ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐ, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมของชุมชนตนเอง, การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว, หลักการสื่อความหมาย, พฤติกรรมนักท่องเที่ยวและความปลอดภัยในการท่องเที่ยว, และมนุษยสัมพันธ์และจิตวิทยาการให้บริการ

(2) ด้านทักษะการปฏิบัติงานตามบทบาทของนักสื่อความหมาย 6 ตัวชี้วัด ได้แก่ การปฏิบัติก่อนการรับ-ส่งนักท่องเที่ยว, การปฏิบัติระหว่างการนำชมสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน, การปฏิบัติหน้าที่เมื่อสิ้นสุดการนำชมสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน, การอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจและมีใจรักบริการ, การดูแลความปลอดภัยตลอดการนำชมสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน, และการมีกิจกรรมนันทนาการและการแต่งกายเหมาะสม

นอกจากนี้ ผลการดำเนินงานพบว่าการนำองค์ความรู้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบส่วนประกอบต่าง ๆ สำหรับใช้จัดแสดงในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ได้แก่ ป้ายกิจกรรม ป้ายสื่อความหมาย เอกสารแผ่นพับประชาสัมพันธ์ และหุ่นจำลองต่าง ๆ เช่น สิ่งปลูกสร้างและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน เรือประมง เครื่องมือประมงพื้นบ้าน เป็นต้น โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมาย ทิศทางแผนดำเนินงาน และแผนปฏิบัติการที่ได้กำหนดไว้ก่อนหน้านี้

การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

เป็นขั้นตอนการจัดประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การส่งเสริมศักยภาพชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง” และ “การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้” เพื่อดำเนินการจัดตั้งกลุ่มหรือคณะทำงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านปากดอนสัก และเพื่อกำหนดสถานที่และออกแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จัดทำแผนการดำเนินงานและแผนปฏิบัติการ และวัสดุเครื่องมือในการสื่อความหมายให้สอดคล้องกับเป้าหมายและบริบทของชุมชน และเก็บรวบรวมเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่เหลือใช้ รวมทั้งสิ่งของที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์จากประชาชนในชุมชน พร้อมทั้งจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม (Varavitpinit et al., 2017)

โดยคณะทำงานได้ดำเนินการในช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561 โดยจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการส่งเสริมศักยภาพชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ที่ได้รับจากผู้ทรงคุณวุฒิในหลายภาคส่วนมาเป็นวิทยากรดังกล่าว โดยผลการดำเนินงานพบว่าตัวแทนประชาชนและผู้นำชุมชนบ้านปากดอนสัก ตัวแทนจากเทศบาลตำบลดอนสักและอำเภอดอนสักได้นำองค์ความรู้ดังกล่าวมายกระดับศักยภาพชุมชนด้วยการร่วมกันสำรวจและกำหนดสถานที่ตั้ง คือ ห้องเรียนที่ไม่มีการใช้งาน จำนวน 1 ห้อง ภายในโรงเรียนบ้านปากดอนสัก พร้อมทั้งปรับปรุงและซ่อมแซมห้องเรียนดังกล่าว เพื่อนำมากำหนดพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน นอกจากนี้ ยังพบว่าเกิดกระบวนการออกแบบและจัดทำโต๊ะจัดแสดงนิทรรศการ อย่างไรก็ตามสำหรับเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ไม่สามารถจัดทำขึ้นเองได้นั้น จึงเกิดกระบวนการสำรวจและเก็บรวบรวมเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่เหลือใช้จากชุมชนเพื่อนำมาซ่อมแซม และดำเนินการติดตั้งตามพื้นที่และจุดที่ได้กำหนดเอาไว้ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายและแผนการดำเนินงานการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม (รูปที่ 5)

ภาพที่ 5 การติดตั้งส่วนประกอบการจัดแสดงนิทรรศการและจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ที่มา : Phongphanich (2018)

การผลักดันและประเมิน

เป็นขั้นตอนการจัดกิจกรรม “เปิดบ้าน” เพื่อประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และผลักดันสู่การใช้งานจริงอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ด้วยการเชิญประชาชนผู้สนใจจากภายนอกชุมชน ผู้นำชุมชนใกล้เคียง เจ้าหน้าที่และผู้บริหารจากเทศบาลเมืองดอนสัก และนายอำเภอดอนสักเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว

โดยคณะทำงานได้ดำเนินการในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2561 โดยจัดกิจกรรม “เปิดบ้าน” เพื่อประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และผลักดันสู่การใช้งานจริงอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ด้วยการเชิญ นายอำเภอดอนสัก ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองดอนสัก คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ผู้นำชุมชนใกล้เคียง ครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านปากดอนสัก และประชาชนผู้สนใจจากภายนอกและภายในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว นอกจากนี้ ภายในงานมีกิจกรรมการแสดงผลงานจากเยาวชนในชุมชน การมอบรางวัลเกียรติคุณของชุมชน กิจกรรมเปิดป้ายและส่งมอบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจากผู้รับผิดชอบโครงการสู่ชุมชน รวมทั้งดำเนินการจัดกิจกรรมการประเมินกิจกรรมจากผู้เข้าร่วมและผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่าผลความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ของผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจต่อการจัดโครงการในระดับ “มากที่สุด” ด้วยการสอบถามจากแบบสอบถาม (รูปที่ 6)

ภาพที่ 6 กิจกรรมเปิดบ้านเพื่อประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ที่มา : Phongphanich (2018)

การถอดบทเรียน

เป็นขั้นตอนการจัดประชุมเพื่อ “สรุปและถอดบทเรียน” ที่ได้จากการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และเพื่อนำผลที่ได้มาใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยคณะทำงานได้ดำเนินการในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2561 โดยจัดกิจกรรมสรุปและถอดบทเรียนที่ได้จากการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม และนำผลที่ได้จากการประเมินกิจกรรมจากผู้เข้าร่วม

มาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและกำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต่อไป นอกจากนี้ ยังเป็นการเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการพัฒนาท้องถิ่นต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ได้แก่ เทศบาลเมืองดอนสักและอำเภอดอนสัก เพื่อนำผลการศึกษาและพัฒนาเชิงพื้นที่ครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้กับชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

บทสรุป

ผลจากการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านปากดอนสักให้สามารถจัดการตนเอง ทำให้เกิดการยอมรับของประชาชนและผู้นำชุมชน กลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และเกิดการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยชุมชนบ้านปากดอนสักได้ฐานข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านอำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชนในการจัดการต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชนชาวประมงพื้นบ้านภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้ ประชาชนในชุมชนบ้านปากดอนสัก ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยี ได้แก่ นักสื่อความหมาย การท่องเที่ยวโดยชุมชน การส่งเสริมศักยภาพชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการออกแบบและวางแผนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน รวมทั้งประโยชน์ในการเป็นสถานที่รวบรวมวิทยากรและองค์ความรู้ทางด้านวิถีชาวประมงพื้นบ้าน และช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจ ได้เข้ามาศึกษาค้นคว้าและเยี่ยมชม และสร้างการขับเคลื่อนกิจกรรมการผลักดันใน “เชิงนโยบายการพัฒนา” ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ได้แก่ เทศบาลเมืองดอนสักและอำเภอดอนสัก เพื่อนำผลการศึกษาและพัฒนาของโครงการนี้ไปประยุกต์ใช้และสานต่อในชุมชนใกล้เคียง เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ควรดำเนินการศึกษาหรือการวิจัยหรือจัดกิจกรรม เช่น กิจกรรมอบรมความรู้และฝึกหัดทักษะที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมในรูปแบบเครือข่าย รวมทั้งกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาดูงานให้กับประชาชนในชุมชนบ้านปากดอนสัก โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และการสร้างสรรค์มรดกวัฒนธรรมคนเมืองใน” และหรือ “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคนเมืองในอย่างยั่งยืน” เพื่อเป็นการนำผลการศึกษาและพัฒนาโครงการนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีกับชุมชนบ้านปากดอนสัก ต่อไป

References

- Khatiyachan, A., Dulyakasam, C., & Sankootown, S. (2020). Community's Conservation with Community's Life and Cultural Environment of Huai Luang Basin's Communities, Nong Khai Province. *Panyapiwat Journal*, 12(1), 280–290.

- Sinudom, K. (2018). Folk Philosopher and a Founder of the Stone Fish Museum Ecotourism and Local Fishery Learning Center, Don Sak district. *Interview*. May, 1.
- Janpetch, K., & Siriwong, P. (2017). The Integration of Cultural Capital into a Creative Tourist Attraction through Participatory Process: A Case Study of Ban Chak Ngaew Community, Banglamung District in Chonburi Province. *Journal of Community Development Research (Humanities and Social Sciences)*, 10(1), 113–114.
- Thongpakde, N. (2007). Sufficiency Economy Philosophy: Historical Background and Interpretation. *NIDA Development Journal*, 47(1), 3–10.
- Ratanasuwongchai, N. (2011). Cultural Tourism Development Strategies. *Journal of Humanities*, 18(1), 32–34.
- Pongwirithon, R., & Pakvipas, P. (2015). The Needs of Mae Mae Villager's Participation in Ecotourism Management of Mae Na sub district, Chiang Dao district, Chiang Mai province. *Panyapiwat Journal*, 7(3), 51–62.
- Srisawad, P., Naepimai, N., Sawangjan, S., & Kaewsatian, P. (2019). Local Interpreters Development for Tourism Enhancement in Donsak District, Suratthani Province. *Journal of International and Thai Tourism*, 15(1), 150–166.
- Sutthinarakorn, W. (2014). *Participatory Action Research and Conscientization*. Bangkok: Siam Paritat Publishing.
- Varavithpinit, S., Boonkoom, W., & Sungrugs, N. (2017). The Model Development of Phetchaburi City Follows Philosophy Trend of the Sufficiency Economy. *Veridian E-Journal*, 10(2), 1657–1674.
- Office of Community Development and Potential Development. (2008). *Community Learning Center Handbook*. Bangkok: Community Development Department.
- Lincharearn, A. (2018). Qualitative Data Analysis Techniques, *Journal of Educational Measurement Mahasarakham University*, 17(1), 17–29.
- Patmasiriwat, D. (2004). *A Survey of the Status of Knowledge and the Development of Cultural Capital and Local Knowledge to Human Resource Development: Progress Report of the First Study*. Phitsanulok: Naresuan University.
- Throsby, C. D. (2001). *Economics and culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Timothy, D. J., & Stephen W. Boyd. (2003). *Heritage Tourism*. New York: Prentice Hall.
-

Marshall, C., & Rossman, G. (2006). *Doing Participatory Action Research* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2006). *Tourism, Culture and Sustainable Development*. Retrieved September 30, 2019, from <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001475/147578E.pdf>.